

Тема 4. Роль міжнародних організацій в формуванні та підтримці системи міжнародної безпеки

- 1. Міжнародні організації.*
- 2. Передумови виникнення ЄС.*
- 3. Спільні дії ЄС та НАТО.*
- 4. Східне партнерство.*
- 5. Причини вступу України до ОБСЄ.*

1. Міжнародні організації

Міжнародна безпека є гарантом світового самозбереження і розвитку. Суб'єктами міжнародної безпеки виступають міжнародні організації, покликані забезпечити дотримання безпеки. Саме міжнародні організації займаються широким колом питань безпеки, включаючи контроль над озброєнням, врегулювання, попередження та запобігання конфліктів, забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Однозначного визначення міжнародної організації немає. Ширше визначення зазвичай включає міжнародні урядові організації та міжнародні неурядові організації (НУО). Словник статистичних термінів ОЕСР визначає міжнародні організації як "органи, створені формальними політичними угодами учасників, що мають статус міжнародних договорів; їхнє існування визнається правом країн-учасниць; вони не розглядаються як резиденти країн, у яких вони розташовані".

Міжнародні організації відіграють важливу роль у керівництві та реформуванні сфери безпеки. Вони надають інформацію та консультації; підвищують поінформованість з питань безпеки; фінансують навчання, програми та проекти з багатьох важливих питань, таких, як технічні навички, керівництво сектором безпеки, нагляд, розбудова доброчесності. Міжнародні організації також відіграють провідну роль у процесі нормотворчості, забезпеченні підзвітності та верховенства права. Крім того, вони забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством, а також між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами, що займаються керівництвом та реформуванням сфери безпеки.

Участь міжнародних організацій у реформуванні сфери безпеки почала рости у 1990-х рр., коли вони зрозуміли, що заходи розвитку, особливо під час і після конфліктів, не можуть бути успішними в умовах загроз. Керівництво сферою безпеки стали розглядати як важливий елемент організації, врядування і проектів реконструкції. Крім того, демократичний нагляд за сферою безпеки став важливою умовою партнерських відносин і членства в таких організаціях, як ЄС, НАТО і Рада Європи.

Відтоді участь міжнародних організацій у процесах реформування сфери безпеки перетворилась на лавину заходів і проектів, що перетинаються між собою. Це особливо стосується країн під час та після конфліктів, де різні організації змагаються за донорів і ресурси.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Організація Об'єднаних Націй, заснована як міжнародна організація у 1945 році, зараз об'єднує 193 [країни-учасниці](#). Завдання та діяльність Організації Об'єднаних Націй регламентуються цілями та принципами, викладеними у її [Статуті](#). Головними органами ООН є Генеральна асамблея, Рада безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат ООН. Система ООН складається з власне ООН і багатьох пов'язаних з нею програм, фондів і спеціалізованих агентств, кожне з яких має власне членство, керівництво і бюджет. Програми та фонди фінансуються за рахунок добровільних внесків. Спеціалізовані агентства – це незалежні міжнародні організації, що фінансуються за рахунок добровільних і фіксованих внесків.

Головна місія Організації Об'єднаних Націй – підтримання міжнародного миру та безпеки. ООН робить це шляхом попередження конфліктів; допомоги сторонам конфлікту досягти миру; миротворчої діяльності; та створення умов для збереження і зміцнення миру. ООН також заохочує сталий розвиток, захищає права людини і працює для розвитку та дотримання міжнародного права. Крім того, Організація також координує операції з гуманітарної допомоги.

Що робить ООН для реформування сфери безпеки?

ООН традиційно бере участь у заходах в галузі як безпеки, так і розвитку, але лише останнім часом між ними намагаються побудувати ефективні зв'язки. В галузі розвитку основним діячем є Програма розвитку ООН (ПР ООН), яка має програми реформування сфери безпеки в країнах, що розвиваються, та перехідних країнах, з таких питань, як попередження криз та відновлення, демократичне врядування і зменшення бідності. В галузі безпеки основним діячем є Департамент миротворчих операцій ООН (ДМО ООН), який очолює операції зі встановлення та підтримання миру. ДМО ООН діє в країнах лише під час або після конфліктів, тоді як ПР ООН довгий час працює в багатьох країнах. Її програми можуть виконуватись як до, так і після конфлікту.

В рамках ПР ООН Управління органів верховенства права, юстиції та безпеки, що входить до складу Бюро попередження криз та відновлення, та Група доступу до правосуддя та верховенства права, що входить до складу Групи демократичного врядування, співпрацюють для забезпечення комплексного підходу «одного ПР ООН» до реформування сфери безпеки.

ДМО ООН визначає свою діяльність з реформування сфери безпеки як задачу забезпечення розвитку дієвих, ефективних, доступних і підзвітних інститутів безпеки. Підрозділ реформування сфери безпеки в ДМО є мозковим і технічним центром реформування сфери безпеки для системи ООН, а також національних і міжнародних партнерів. Конкретно Підрозділ реформування сфери безпеки підтримує роботу все більшого числа польових місій, що допомагають реформуванню сфери безпеки в країнах і регіонах, насамперед на рівні реформування сектору безпеки в цілому.

Підрозділ реформування сфери безпеки також забезпечує секретаріат Спеціальної міжвідомчої групи з реформування сфери безпеки, де співголовують ДМО та ПР ООН. Ця загальна Спеціальна група намагається просувати

узгоджений комплексний підхід до реформування сфери безпеки з метою зміцнення здатності Організації Об'єднаних Націй надавати більш дієву та ефективну підтримку національним заходам з реформування сфери безпеки.

Коли в 2007р. була створена Спеціальна міжвідомча група ООН з реформування сфери безпеки (United Nation's Inter-Agency Task Force on Security Sector Reform, IASSRTF), вона складалась із семи органів ООН: Департамент політичних справ, Департамент миротворчих операцій, Управління Верховного комісара з прав людини, Бюро з підтримки побудови миру, Програма розвитку ООН, Жіночий фонд розвитку (зараз входить до «ООН-жінки») та Управління ООН з наркотиків та злочинності. Зараз IASSRTF має вже 14 членів, серед яких сім нових: Управління ООН з питань роззброєння; Бюро ООН з обслуговування проектів, Бюро Спеціального радника з питань Африки, Бюро Спеціального представника з питань сексуального насильства в умовах конфлікту, Дитячий фонд ООН, Інститут підготовки та досліджень ООН; і Фонд народонаселення ООН.

Діяльність ООН з реформування сфери безпеки зосереджується на підтримці владі країн у:

- сприянні національному діалогу з реформування сфери безпеки
- розробці національної політики, стратегії та планів безпеки
- зміцненні можливостей з нагляду, керівництва та координації
- формуванні законодавства про сферу безпеки
- мобілізації ресурсів на проекти з реформування сфери безпеки
- координації міжнародної підтримки для реформування сфери безпеки
- освіти, навчанні та організаційному будівництві
- відстеженні та оцінці програм і результатів
- реформуванні сектору оборони

Основні документи:

- [UN SSR Integrated Technical Guidance Notes](#)
- [The United Nations SSR Perspective \(2012\)](#)
- [Security Council Resolution 2151 \(2014\)](#) – The maintenance of international peace and security: Security sector reform: challenges and opportunities
- Report of the Secretary-General – [Securing States and societies: strengthening the United Nations comprehensive support to security sector reform \(A/67/970–S/2013/480\)](#)
- Report of the Secretary-General – [Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform \(A/62/659–S/2008/39\)](#)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Європейський Союз (ЄС) – це економічне і політичне товариство [2-європейських країн](#). Мета цієї організації, створеної після 2-ї світової війни – сприяння економічній співпраці, а значить, уникнення конфліктів. Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) було засноване у 1958р. Спочатку воно налічувало шість країн: Бельгію, Німеччину, Францію, Італію, Люксембург і

Нідерланди. Щоб відобразити еволюцію з чисто економічного союзу у політичний, ЄЕС у 1993р. перебрало нинішню назву – Європейський Союз (ЄС). ЄС ґрунтується на верховенстві права. Людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини є фундаментальними цінностями ЄС. Основоположний документ ЄС – [Лісабонський договір 2009](#).

Що робить ЄС для реформування сфери безпеки?

ЄС від самого початку долучився до реформування сфери безпеки в різних аспектах, включаючи поліцейські та військові операції, зміцнення верховенства права, судової і пенітенціарної систем. Спочатку ці заходи здійснювались без спеціальної політики реформування сфери безпеки. У 2003 році ЄС схвалив свою першу [Стратегію європейської безпеки](#). У 2005 році Європейська Рада схвалила [Концепцію підтримки реформування сфери безпеки в рамках Європейської політики безпеки та оборони](#). У 2006 році Єврокомісія схвалила [Концепцію підтримки реформування сфери безпеки Європейським Співтовариством](#). Ці документи визначили концептуальний підхід ЄС до реформ у сфері безпеки. У 2016р. Європейська комісія оприлюднила Повідомлення для Європейського парламенту та Ради – [Елементи стратегічних засад реформування сфери безпеки в ЄС](#).

Європейський Союз здійснює заходи з реформування сфери безпеки на трьох взаємопов'язаних рівнях: рівні громад, рівні країн-учасниць і спільно з міжнародними організаціями. На рівні громад ці заходи здійснює переважно Рада та Комісія. Заходи Комісії виключно цивільні, тоді як Рада здійснює цивільні, військові та змішані заходи. На рівні країн-учасниць країни ЄС впливають на проблематику та політику ЄС з реформування сфери безпеки і самостійно здійснюють заходи в третіх країнах. ЄС як організація бере активну участь у заходах реформування сфери безпеки, розроблених міжнародними організаціями. Крім того, країни-учасниці в силу свого членства і за власною ініціативою беруть участь у численних ініціативах з реформування сфери безпеки, що здійснюються спільно з міжнародними організаціями. Як наслідок, багато проектів, заходів та спільних дій з реформування сфери безпеки, в яких бере участь, фінансує або організує ЄС або задіяні країни-члени ЄС, перетинаються.

РАДА ЄВРОПИ

[Рада Європи](#) (РЄ) міжнародна організація із штаб-квартирою у Страсбурзі. РЄ об'єднує 47 європейських країн і була створена у 1949 році для підтримки демократії та захисту прав людини і верховенства права у Європі. Від початку РЄ переважно займалась правами людини, верховенством права, підзвітністю урядів та іншими питаннями врядування. Ці теми поступово еволюціонували в напрямку демократичного урядування безпекою, оскільки всі вони внутрішньо стосуються безпеки та підзвітності. Зміни в міжнародній ситуації, що відбулись у 1990-х рр., теж сприяли повороту до тем сфери безпеки.

Що робить РЄ для реформування сфери безпеки?

Діяльність РЄ з урядування безпекою охоплює різні питання, в т.ч. розбудову спроможностей, слідчі та судові процедури, а також дорадчі та навчальні задачі. Завдяки програмам підготовки до членства в ЄС РЄ зміцнює можливості країн-претендентів в аспекті підзвітності, прав людини та верховенства права. РЄ розслідує такі проблеми, як таємні затримання. Вона також надає політичні консультації та організує навчальні заходи для персоналу сфери безпеки. Важливою сферою дій РЄ є встановлення стандартів сфери безпеки. Крім того, РЄ забезпечує підзвітність діяльності сектору безпеки країн-учасниць і виконує важливу юридичну функцію, коли йдеться про порушення прав людини.

Основні документи РЄ з реформування сфери безпеки:

- Resolution on oversight of the intelligence sector. 1999
- Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on the European Code of Police Ethics 2001
- Council of Europe: Committee of Ministers, Guidelines on human rights and the fight against terrorism, 11 July 2002.
- Council of Europe, Parliamentary Assembly, 'Democratic oversight of the security sector in member states', Recommendation 1713 2005.
- Council of Europe: Committee of Ministers, Recommendation CM/Rec(2010)4 of the Committee of Ministers to member states on human rights of members of the armed forces, 24 February 2010.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЄСПЛ)

Рада Європи визначає Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) як міжнародний суд, створений у 1959 році, який розглядає заяви фізичних осіб або держав про порушення громадянських і політичних прав, викладених у Європейській конвенції про права людини.^[13]

Європейська конвенція про права людини – це міжнародний договір, у якому країни-учасниці Ради Європи зобов'язались забезпечити фундаментальні громадянські та політичні права не лише власних громадян, а всіх, хто перебуває в їхній юрисдикції. Конвенція, підписана в Римі 4 листопада 1950 року, набула чинності у 1953 році.

Згідно зі спрощеною версією Конвенції та протоколами до неї, підготовленими ЄСПЛ, Конвенція про права людини Європейського Союзу підтверджує наступні права, викладені в Загальній декларації прав людини:

Стаття 1 - Зобов'язання поважати права людини

Стаття 2 - Право на життя

Стаття 3 - Заборона катувань

Стаття 4 - Заборона рабства та примусової праці

Стаття 5 - Право на свободу та безпеку

Стаття 6 - Право на справедливий суд

Стаття 7 - Заборона покарання без закону

Стаття 8 - Право на повагу до приватного та сімейного життя

Стаття 9 - Свобода думки, совісті та релігії

Стаття 10 - Свобода волевиявлення

Стаття 11 - Свобода зборів та об'єднання

Стаття 12 - Право на одруження

Стаття 13 - Право на ефективний судовий захист

Стаття 14 - Заборона дискримінації

Стаття 15 - Обмеження прав за надзвичайних обставин

Стаття 16 - Обмеження політичної діяльності іноземців

Стаття 17 - Заборона зловживання правами

Стаття 18 - Обмеження застосування обмежень прав

Статті 19-51 – Пояснення, як працює Європейський суд з прав людини

Стаття 34 - Якщо ваші права, викладені в Конвенції, були порушені в одній з країн-учасниць, ви маєте спочатку звернутись до всіх компетентних національних органів влади. Якщо це не діє, тоді ви можете звернутись безпосередньо до Європейського суду з прав людини у Страсбурзі.

Стаття 52 - На прохання Генерального секретаря Ради Європи уряд повинен пояснити, як національний закон захищає права, викладені в цій Конвенції.

Протоколи до Конвенції

Стаття 1 Протоколу № 1 - Захист майна

Стаття 2 Протоколу № 1 - Право на освіту

Стаття 3 Протоколу № 1 - Право на вільні вибори

Стаття 2 Протоколу № 4 - Свобода пересування

Стаття 1 Протоколу № 6 - Скасування смертної кари

Стаття 2 Протоколу № 7 - Право на апеляцію в кримінальних справах

Стаття 3 Протоколу № 7 - Компенсація за неправомірний вирок

Стаття 1 Протоколу № 12 - Загальна заборона дискримінації

Що робить ЄСПЛ для реформування та урядування сферою безпеки?

Головна задача Європейського суду з прав людини у керівництві безпекою – забезпечувати правосуддя у випадках порушень прав людини персоналом сфери безпеки, якщо національні суди не втрутились або не втручаються, або у випадках, коли можливості оскарження їхніх рішень вичерпані.

Згідно публікації Суду Facts and Figures у 2015 році четверта частина порушень, розглянутих ЄСПЛ, стосувалась Статті 6 (право на справедливий суд). Майже 23% з них стосувались заборони катувань та негуманного або принизливого поводження (Стаття 3), а 15% стосувались права на свободу та безпеку (Стаття 5). Усього 30% порушень були серйозними порушеннями Конвенції (права на життя чи заборони катувань та негуманного або принизливого поводження).

ОЕСР

Після того, як у 2005 році були сформульовані Керівні вказівки КСР ОЕСР, Довідник ОЕСР з реформування системи безпеки: Підтримка безпеки та правосуддя заповнив прогалину між політикою та практикою в підходах донорів до реформи сектору безпеки.

Цей Довідник значною мірою узгоджується з циклом програми зовнішньої допомоги та містить цінні інструменти для сприяння діалогу з питань безпеки та юстиції та підтримки процесу реформування системи безпеки (РСБ) через етапи оцінки, планування та реалізації. У Довіднику також наведено нові рекомендації щодо моніторингу, огляду та підбиття підсумків виконання програм РСБ, а

також висвітлено, як забезпечити більшу узгодженість між різними суб'єктами та відомствами, які займаються РСБ.

ОБСЄ

Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) – міжурядова організація, що об'єднує 57 країн-учасниць. Згідно OSCE factsheet, це форум для політичного діалогу з широкого кола питань безпеки та платформа спільних дій для покращення життя людей і громад.[20] Її підхід до безпеки охоплює військово-політичний, економічний, екологічний і гуманітарний виміри. ОБСЄ допомагає подолати розбіжності та побудувати довіру між державами шляхом співпраці у попередженні конфліктів, врегулюванні криз і відновленні після конфліктів. ОБСЄ займається контролем озброєнь, тероризмом, добрим урядуванням, енергетичною безпекою, торгівлею людьми, демократизацією, свободою ЗМІ та питаннями національних меншин.

Що робить ОБСЄ для реформування сфери безпеки?

Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ) зараз працює над різними аспектами реформування сфери безпеки). Новаторський Кодекс поведінки ОБСЄ стосовно військово-політичних аспектів безпеки визначив орієнтири доброго урядування сектором безпеки. Розширення участі та цікавості ОБСЄ до реформування сфери безпеки зрештою призвело до публікації ОБСЄ [Настанов з керівництва та реформування сфери безпеки для персоналу ОБСЄ](#). Кодекс поведінки ОБСЄ щодо військово-політичних аспектів безпеки, схвалений у 1994 році як обов'язковий до виконання політичний документ, залишається основною декларацією ОБСЄ з реформування сфери безпеки. Кодекс закликає до демократичного контролю не лише за військовими, а й за іншими силами безпеки, в т.ч. воєнізованими формуваннями, поліцією та службами розвідки. Отже, демократичний контроль за сферою безпеки вважається важливим елементом стабільності та безпеки.

СВІТОВИЙ БАНК

Згідно офіційного веб-порталу, [Світовий банк](#) включає Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародну асоціацію розвитку (МАР). Останні входять до групи Світового банку, яка загалом включає п'ять організацій:

- [Міжнародний банк реконструкції та розвитку](#)

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) надає позики урядам країн з середніми доходами та кредитоспроможних країн з низькими доходами.

- [Міжнародна асоціація розвитку](#)

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) надає безвідсоткові позики та гранти урядам найбільш бідних країн.

- [Міжнародна фінансова корпорація](#)

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) – всесвітня агенція розвитку, яка займається виключно приватним сектором.

- [Багатостороння агенція з гарантій інвестицій](#)

Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (БАГІ) була створена у 1988 році для заохочення прямих іноземних інвестицій у країни, що розвиваються.

Вона робить це, пропонуючи страхування політичних ризиків (гарантії) інвесторам і позичальникам.

- [Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів](#)

Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) надає міжнародні засоби примирення та арбітражу в інвестиційних суперечках.

Група Світового банку була створена у 1944 році. Вона має статус спостерігача у [Комітеті з допомоги у розвитку \(ДАС\) ОЕРС](#). Мета групи Світового банку – підтримати розвиток і зменшити бідність. Для цього Світовий банк надає позики під низькі відсотки, безвідсоткові або дешеві кредити та гранти країнам, що розвиваються. Деякі з цих проектів фінансуються спільно з урядами, багатосторонніми організаціями, комерційними банками, агенціями з кредитування експорту, приватними інвесторами та трастовими фондами за двосторонньої та багатосторонньої донорської участі. Крім того, Світовий банк надає політичні консультації, здійснює дослідження, аналіз і надає технічну допомогу країнам, що розвиваються, а також займається розбудовою спроможностей, організацією форумів і конференцій.

Що робить Світовий банк для урядування та реформування сфери безпеки?

Раніше участь Світового банку в керівництві сектором безпеки була обмеженою. Як і в інших органів розвитку, його підхід до зменшення бідності та підтримки розвитку не враховував питань безпеки до кінця 1990-х рр. Крім того, повноваження Світового банку не дозволяли йому торкатися питань безпеки. Пізніше спроби побудови миру та відновлення вражених конфліктом країн показали важливість демократичного урядування сектором безпеки як передумови розвитку. Як наслідок, Світовий банк став брати все більшу участь у підтримці реформ сфери безпеки у країнах, що розвиваються або вражені конфліктом. Зараз група Світового банку переважно займається такими тематичними галузями, пов'язаними з керівництвом і реформуванням сектору безпеки:

- Оборонні витрати та закупівлі
- Боротьба з корупцією
- Реформа судочинства
- Роззброєння, демобілізація, реінтеграція
- Прозорість
- Підзвітність
- Нагляд
- Політика реагування на надзвичайні умови

TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Незалежна міжнародна організація Transparency International (TI), була створена у 1993 році для боротьби з корупцією. Її місія – «зупинити корупцію і пропагувати прозорість, підзвітність і добросовісність на всіх рівнях і в усіх сферах життя суспільства». Її основоположні цінності – «прозорість, підзвітність, добросовісність, солідарність, мужність, справедливість і

демократія». Організація має понад 100 національних відділень по всьому світу і міжнародний секретаріат в Берліні, які взаємодіють з урядами, компаніями та громадянським суспільством у боротьбі з корупцією. Відповідно до її фундаментальних принципів і місії, ресурси, фінансування та витрати *Transparency International* є публічними.

Основні досягнення *Transparency International* з 1993 року – привернення уваги світу до боротьби з корупцією та інформування про важливість прозорості, підзвітності й доброчесності. Її робота дозволила створити коаліцію організацій та громадян, які виступають за владу та бізнес без корупції. Діяльність *Transparency International* також дозволила розробити багато якісних інформаційних продуктів та інші досконалі інструменти й ресурси, які є важливим орієнтиром для кожного.

Основні досягнення та документи *Transparency International*:

- [Індекс сприйняття корупції](#)
- [Барометр світової корупції](#)
- Участь у [Конвенції ОЕСР про боротьбу проти підкупу](#), контроль за виконанням Конвенції та публікація [щорічного звіту про її виконання](#).
- Активна участь у розробці [Конвенції ООН проти корупції](#).
- Участь у розробці спільного кодексу боротьби з хабарництвом – [Ділових принципів боротьби з хабарництвом](#).
- Участь у розробці інструменту протидії вимаганню та спробам підкупу при міжнародних операціях [RESIST](#) (Resisting Extortions and Solicitations in International Transactions).
- [Антикорупційний глосарій](#)
- [Публікації Transparency International](#)

Transparency International називає деякі важливі заходи боротьби з корупцією:

- Підвищення обізнаності про предмет і його публічне обговорення.
- Подолання ризиків корупції, яке починається і закінчується зміною поведінки людей в організації
- Навчання змінам як в секторі оборони та безпеки, так і в громадянському суспільстві
- Моніторинг та оцінка заходів боротьби з корупцією

Transparency International бере участь у керівництві та реформуванні сфери безпеки шляхом досліджень, навчань, політичних консультацій та аналізу, визначення стандартів, а також заходів розбудови спроможностей. '[Оборона та безпека](#)' – одна з [18 тем](#), якими займається *Transparency International*. [Програма оборони та безпеки Transparency International \(TI-DSP\)](#) з 2004 року заохочує реформу сектору оборону та безпеки в різних країнах, співпрацюючи з урядами у виявленні корупційних ризиків та розробці механізмів уникнення корупції. Також співпрацює з міжнародними організаціями, щоб впливати на політику, наприклад, [Договір ООН про торгівлю зброєю](#).

НАТО

[Організація Північноатлантичного Договору](#) (НАТО) – це військово-політичний союз, створений у 1949р. для захисту свободи та безпеки учасників

політичними та військовими засобами. НАТО просуває демократичні цінності і заохочує консультації та співпрацю з питань оборони та безпеки з метою розбудови довіри та, у віддаленій перспективі, попередження конфліктів.

DCAF (Женевський центр з демократичного контролю над збройними силами) з 2001р. активно співпрацює з НАТО в рамках кількох спільних програм керівництва безпекою. Використовуючи свій багатий досвід роботи у сфері демократичного врядування, включаючи реформування оборонних, правоохоронних і розвідувальних відомств, програми прав людини, верховенства права та розвитку, DCAF підтримує майданчики для співпраці з НАТО в галузі воєнної реформи, демократичного врядування та – останнім часом – гендерних аспектів керівництва сферою безпеки.

Що робить НАТО для реформування сфери безпеки?

Роль НАТО у реформуванні сфери безпеки визначається процесом підготовки країн до членства та їх інтеграції до структур Альянсу після вступу. В НАТО демократичне керівництво сферою безпеки зробили одним з головних завдань при розширенні. Там же розробили ряд програм, що мають підвищити дієвість та підзвітність оборонних інституцій. Крім того, такі програми, як [Partnership Action Plan on Defence Institution Building \(PAP-DIB\)](#) та програми боротьби з тероризмом, теж стосуються реформування сфери безпеки. Питання реформування сфери безпеки також включають у миротворчу діяльність НАТО. Крім того, НАТО приділяє все більше уваги реформуванню сил безпеки у таких країнах, як Україна. Всі ці заходи виглядають обнадійливо. Проте, дехто вважає, що НАТО потрібен більш жорсткий і комплексний підхід до реформування сфери безпеки під час і після конфліктів, щоб забезпечити стабілізацію та реконструкцію. В рамках Програми з виховання доброчесності НАТО сприяє поширенню принципів доброчесності, прозорості та підзвітності відповідно до міжнародних норм та практики.

2. Передумови виникнення ЄС

Європейський Союз (ЄС) — це унікальний економічний та політичний союз [27 європейських країн](#). Вони працюють разом для того, щоб покращити життя людей у Європі, і навіть поза її межами. Понад 60 років ЄС працює заради миру, процвітання та добробуту своїх громадян. Із шести країн-засновниць (або держав-членів) у 1950-х роках він перетворився на Союз із 27 країн-членів із населенням, що налічує майже 450 мільйонів людей.

Серед найважливіших *причин* європейської інтеграції можна виділити наступні:

– необхідність протидії цілковитому домінуванню США у світовому господарстві. Крім того, створена після війни система міжнародних валютних та інших економічних відносин, а також мережа міжнародних економічних організацій – МВФ, МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку), ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі) – були побудовані, таким чином, щоб зміцнити економічне становище і вплив США, які домінували й у політичних

союзах: від НАТО до АНЗЮС. Жодна країна Західної Європи поодиноці не могла бути для США рівноправним партнером, для цього потрібен був міцний і довгостроковий Економічний союз, єдиний господарський простір, який міг би зіставитися з національним господарством США;

– потреба взаємного порозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією. Після багатьох років націоналістичних урядів у Європі прийшов час на нову якість у європейській політиці – час на спільне функціонування та співіснування усіх народів Європи;

– потреба миру та безпеки. Нова Європа та країни цієї Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться жорстокість обох світових воєн. Спільне прийняття рішень мало стати перешкодою для появи нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця мали стати успішним бар'єром перед комунізмом, який набирив усе більших обертів, а також перед економічною експансією США в Європі;

– сподівання на економічний розвиток та добробут. Співпраця в межах об'єднаної Європи мала дати їй мешканцям економічну стабільність та успіх. Утворення спільного ринку мало оптимізувати економічну діяльність та розвиток торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок мав бути також гарантією вільного руху осіб, капіталу, товарів та послуг;

– утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові війни значно ослабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу, яку вони втратили.

ЄС відіграє важливу роль у зусиллях ОБСЄ, ОЕСР, ООН, НАТО і Ради Європи (РЄ) з розробки норм і кращих практик демократичного урядування сектором безпеки. Показовим прикладом цих зусиль є схвалення [Кодексу поведінки ОБСЄ стосовно військово-політичних аспектів безпеки](#) у 1994 році.

3. Спільні дії ЄС та НАТО

Вважається, що розвиток взаємовідносин ЄС та НАТО бере свій початок з 1954 року, коли французька Національна асамблея відмовилась ратифікувати Договір про створення Європейського оборонного співтовариства. На той час Європейському Союзу вкрай необхідно було заручитись підтримкою Альянсу. Зважаючи на те, що більшість держав світу мають вихід до моря, Альянсом в 1954 році була розроблена перша окрема Морська стратегія, що передбачала радіус готовності відповідати на однакові конфлікти: тероризм, піратство, поширення зброї масового знищення. З огляду на те, що такі загрози мають транснаціональний характер і не можуть вирішуватись в односторонньому порядку, вони дають можливість для поглиблення відносин НАТО з ЄС. Тому за 27 років була розроблена нова Морська стратегія, яка включала боротьбу з поточними загрозами, зокрема незаконною торгівлею людьми і наркотиками. У 2018 році ЄС переглянув План дій, що реалізує Стратегію морської безпеки ЄС, і закликав активізувати співпрацю між ЄС та НАТО. Він ставиться до НАТО як до природного партнера для співпраці в ряді заходів, пов'язаних з морською безпекою. Переглянутий план дій також сприяє реалізації Глобальної стратегії ЄС та ролі ЄС як глобального постачальника морської безпеки.

Чому ці відносини важливі?

НАТО називає Європейський союз унікальним і важливим партнером. Певною мірою це партнер, бо це унікальна структура, яка має власну юридичну особу, що виходить за межі країн-членів, з яких вона складається. Однак в тому, що стосується безпеки і оборони, Європейський союз покладається, принаймні зараз, передусім на міжурядову співпрацю між 28 країнами-членами. Тому роль країн-членів є домінуючою і нині майже дві третини їх належить до обох організацій. Кілька десятків років тому подвійне членство було ще більше поширеним: до 1973 року усі члени тодішнього Європейського економічного співтовариства були союзниками по НАТО; потім, до 1995 року, лише одна країна-член ЄС не була членом НАТО.

Рішення, прийняті окремими країнами дуже часто безпосередньо впливають на обидві організації. Якщо країна, яка належить і до Європейського союзу, і до НАТО вирішує більше витратити на оборону і розвивати свою оперативну спроможність, або має зовнішню загрозу своїй безпеці, це впливає на обидві організації. Європейські країни не мають по дві армії чи по два оборонних бюджети для кожної організації окремо. Вони мають по одному набору збройних сил і зусилля, які здійснюються в кожній організації, повинні відповідати зусиллям іншої і доповнювати їх. Це легше сказати, ніж зробити, але цього треба прагнути.

Результатом поширеного подвійного членства є спільні цінності. Члени Європейського союзу і НАТО поділяють відданість демократичним принципам і повазі та захисту верховенства права і прав людини. Більше того, вони усі мають ринкову економіку і спільне сусідство, яке кидає їм спільні виклики безпеці зі сходу або з півдня. Ці зв'язки об'єднують їх ще більше, ніж членство в інших організаціях, які ґрунтуються на цінностях, таких як Організація з безпеки і співробітництва в Європі або ООН. А це, відповідно, означає, що і Європейський союз, і НАТО зобов'язані співпрацювати заради захисту своїх громадян і забезпечення їх процвітання.

Останнє, але не менш важливе те, що обидві організації розвивались паралельно і виробили в себе особливі компетенції, які дозволяють їм захищати добробут своїх громадян. НАТО має очевидні порівняльні переваги у військовій спроможності, особливо у забезпеченні надійного стримування і оборони Альянсу і його території. З іншого боку, хоча Європейський союз поступово розвиває свою військову спроможність, він має очевидну порівняльну перевагу в аспекті спроможності цивільного характеру, яка передбачає економічні санкції; забезпечення стійкості в таких галузях, як енергетика і кібербезпека; протидія дезінформації; гуманітарна допомога; транспортна інфраструктура. Зважаючи на дедалі більше розмаїття викликів, які постають перед Європейськими країнами, їм необхідно мати широке коло різних можливостей, чи то цивільних, чи військових, або комбінацію тих і інших.

На чому засновані ці відносини?

Коли мова заходить про фундаментальні елементи співпраці між ЄС і НАТО – як вони взаємодіють – багато хто уявляє собі, що в основному це стосується спільних зустрічей представників обох організацій десь у Брюсселі для обміну думками. Хоча, без сумніву, це є частиною відносин, це лише невелика частка того, що відбувається насправді. Ці відносини передусім політичні – вони не

обмежені тим, що роблять разом відповідні представники, хоча саме на цьому ми насамперед зосереджуємо свою увагу, коли говоримо про відносини. Це радше стосується того, що ці дві організації можуть робити незалежно одна від одної, але в узгоджений спосіб, доповнюючи одна одну для досягнення одних цілей.

Останнім часом Європейський союз і НАТО, діючи паралельно, реагують на загрози зі сходу. Внаслідок незаконної анексії Криму Росією і її дій із дестабілізації ситуації на сході України, ЄС наклав санкції на російських фізичних і юридичних осіб, які вважаються відповідальними за це, а також на певні галузі економіки. Тим часом Альянс вперше розгорнув на ротаційній основі свої війська на територіях своїх східних членів – які також є членами ЄС – зміцнивши стримування і оборону, а також посилюючи стійкість цих країн. Обидві організації також посилюють свою допомогу Україні. Кожна з них надає підтримку в тій сфері, де вона має порівняльну перевагу.

З моменту створення головним завданням і Європейського союзу, і НАТО було і залишається збереження миру в Європі, а також сприяння стабільності і процвітанню на континенті і за його межами.

За цієї причини, датою заснування відносин між ЄС і НАТО треба вважати 30 серпня 1954 року. Саме того дня французька Національна асамблея відмовилась ратифікувати Договір про створення [Європейського оборонного співтовариства](#), в якому містились конкретні положення про створення Європейської армії.

Саме з того моменту НАТО стала єдиною організацією, що забезпечує військове стримування і оборону Європи, під захисною парасолькою якої було засноване процвітаюче Європейське економічне співтовариство. Ці дві організації не обов'язково спілкувались між собою, але вони були взаємозалежні. Одна забезпечувала оборону і безпеку, інша допомагала розвивати економіку, що, своєю чергою, зміцнювало основу спільних цінностей і водночас дозволяло європейським країнам поступово збільшувати свою участь в обороні і безпеці Європи.

Після закінчення холодної війни і розпаду Варшавського пакту Європейський союз і НАТО працювали у тандемі, фактично паралельно, над інтеграцією країн Центральної і Східної Європи до євроатлантичних інституцій і їх поверненням до широкої європейської родини демократичних країн. Вони також співпрацювали над припиненням конфліктів у колишній Югославії. Ця робота продовжується і досі – обидві організації докладають зусилля для забезпечення стабільності, розвитку і реформ на західних Балканах і поза ними.

Так само, Європейський союз і НАТО працюють разом над протидією викликам, що надходять з півдня, допомагаючи країнам регіону, таким як Йорданія або Туніс, зберігати стабільність. Вони також намагаються пом'якшити наслідки конфліктів у сусідніх країнах, таких як Лівія і Сирія, в тому числі долаючи проблеми, зв'язані з нелегальною міграцією, захищаючи при цьому біженців.

Тобто, співробітництво між Європейським союзом і НАТО – це не лише те, що ці дві організації роблять разом, але й те, що вони роблять паралельно, узгоджено і доповнюючи одна одну. Це важливий урок на майбутнє, зважаючи на прагнення ЄС розвивати в довгостроковій перспективі спільну європейську оборону. Ця діяльність, яка може бути, а може й не бути реалізованою, повинна розглядатись не як заміна НАТО, а радше як дії із взаємного підкріплення, які допомагають обом організаціям виконувати свої завдання.